Observaţii asupra utilizării limbii române în presa românească actuală apărută în Italia

CAMELIA STAN
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Cercetările existente asupra limbii române, în particular asupra perioadei ei actuale, nu au avut în vedere decât în mică măsură varietăţile lingvistice care se dezvoltă în medii aloglote, adică în afara României, în contact direct, permanent, cu limba oficială, majoritară, a unui stat străin. Studiile realizate în acest domeniu de alţi autori privesc mai ales (sub)dialectele româneşti vorbite de comunităţile vechi din ţările învecinate cu România[1]. Mult mai puţine sunt informaţiile referitoare la utilizarea românei ca limbă maternă de către comunităţile constituite în emigraţie, în zone mai îndepărtate[2].

Lucrarea de faţă se încadrează în această direcţie de preocupări, luând în discuţie câteva aspecte relevante pentru stadiul limbii române folosite de vorbitorii nativi care trăiesc în Italia. Observaţiile noastre se bazează pe analiza unui corpus reprezentativ, alcătuit integral din texte apărute în „Gazeta Românească. Ziarul românilor din Italia" (GR) – articole originale (cu tematică socială, economică, juridică, sportivă, culturală etc.), scrisori ale cititorilor şi răspunsurile redacţiei la scrisori, traduceri din italiană (îndeosebi cu caracter juridic-administrativ).

1. I n f l u e n ţ a i t a l i a n ă caracterizează diferit varietatea lingvistică la care ne referim aici, comparativ cu celelalte varietăţi ale limbii române. Cercetările au arătat că influenţa modelului lingvistic italian s-a realizat pe cale orală şi scrisă în dacoromână (prin contacte lingvistice în cadrul raporturilor mai întâi comerciale, începând cu secolul al XIV-lea, iar apoi şi culturale, încă din etapa de formare a românei literare), preponderent pe cale orală în aromână (prin contacte directe comerciale sau indirecte) şi în istroromână (ca influenţă directă, în bilingvism, ori indirectă), manifestându-se la nivelul lexicului şi, mai limitat, la alte niveluri (de exemplu, în ortografie, prin întrebuinţarea digrafelor *ce, ci, ge, gi* şi a trigrafelor *che, chi, ghe, ghi*)[3].

În mediul aloglot italian, presiunea limbii oficiale, majoritare, asupra limbii române este sursa principală a dinamicii acesteia, cu consecinţe directe sau indirecte la toate nivelurile (mai ales lexical, dar şi gramatical, fonetic). Intensitatea şi complexitatea fenomenului sunt explicabile în condiţiile bilingvismului.

Împrumuturile lexicale sunt numeroase, realizate în general neselectiv, cei mai mulţi termeni fiind preluaţi în virtutea automatismului pe care îl creează utilizarea curentă a limbii italiene. Unele cuvinte au un corespondent în limba română; de exemplu: *fisioterapist* < it. *fisioterapista* „tehnician care aplică fizioterapia" (ZINGARELLI 2002), pentru care există rom. *fizioterapeut* (DEX 1996; termen tehnic cu utilizare restrânsă şi, probabil, de aceea necunoscut celor care folosesc italienismul); *regular* „legal" < it. *regolare* (ZINGARELLI 2002), al cărui corespondent românesc, *regulat*, nu exprimă valoarea dată aici (DEX 1996). Alte cuvinte nu au corespondent în română, conţinutul lor putând fi redat cu ajutorul perifrazelor: *anagrafic* < it. *anagrafico* „referitor la registrul sau la arhiva electronică ce conţine datele despre populaţie ale unei localităţi" (ZINGARELLI 2002), *inserţionist* < it. *inserzionista* „autorul unui anunţ publicitar" (ZINGARELLI 2002; verbul rom. *a insera* exprimă un sens apropiat, şi anume „a introduce o informaţie într-un ziar", v. DEX 1996), *a ipotiza* < it. *ipotizzare* „a considera,

BDD-V3912 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)

a admite ca ipoteză" (ZINGARELLI 2002) etc. Adesea împrumutul este favorizat de asemănarea formală cu elementele româneşti, ca în cazul verbului it. *ipotizzare,* a cărui structură e similară cu cea a verbelor româneşti în *-iza;* de aceea el se adaptează uşor la conjugarea I cu sufixul *-ez* (*ipotizez,* ca *modernizez* etc.). Formaţii precum *fisioterapist, inserţionist* cresc într-o anumită măsură ponderea sufixului de agent *-ist,* relativ limitat în română, dar preferat în italiana actuală (it. *-ista*) altor sufixe echivalente[4].

Calcurile, de asemenea numeroase, sunt variate. Calcul sintactic conduce uneori la absența dublării clitice, în construcții ca: *acestora se vor adăuga clandestini* (GR, 2002, nr. 6, p. 4, col. 3; reluarea dativului obiect indirect *acestora* prin pronume clitic este obligatorie în construcția românească, *acestora li se vor adăuga clandestini*); *a primi sau repatria pe cei care cer azil* (GR, 2002, nr. 6, p. 3, col. 2, unde anticiparea acuzativului obiect direct *pe cei* prin pronume clitic este preferată în limba actuală, *a-i primi sau a-i repatria pe cei*). În exemplul *le plăteşte câte 210 Euro la săptămână* (GR, 2002, nr. 6, p. 7, col. 3), redarea construcției literare din italiană cu prepoziția *la* (*alla settimana* – rom. *la săptămână,* în loc de *pe săptămână*) este favorizată de existența structurilor româneşti regionale cu prepoziția *la* ce indică periodicitatea. Calcul de structură se combină cu cel semantic într-un exemplu cum este *africanii sub-saharieni* (GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 3): elementul de compunere *sub-* exprimă aici valoarea „învecinat", după it. *sub-* (ZINGARELLI 2002; „africanii din țările învecinate cu deşertul Sahara"). Tot calcuri semantice sunt *orar* (*de muncă* etc.) „program" (după it. *orario (di lavoro),* v. ZINGARELLI 2002), *a renova* (*permisul* etc.) „a reînnoi" (după it. *rinnovare,* v. ZINGARELLI 2002) etc. Unele calcuri frazeologice creează confuzie, întrucât îmbinările respective exprimă în română alt sens: *putere de muncă* („putință, capacitate de a munci") traduce uneori impropriu it. *forza lavoro* „populația activă, totalitatea celor care muncesc sau care caută un loc de muncă" (ZINGARELLI 2002 s.v. *forza*) – corespunzător rom. *forță de muncă.* Un calc cum este *reîntregire familiară* (pentru *reîntregirea familiei*), după it. *ricongiungimento familiare,* ilustrează şi confuzia paronimelor *familiar/familial;* în italiană nu există o distincție formală similară, adjectivul *familiare* exprimă şi sensul „referitor la familie" (ZINGARELLI 2002). Îmbinarea *activitate lucrătoare subordonată* este „netransparentă" semantic în limba română; ea redă unitatea frazeologică it. *attività lavorativa subordinata* „activitate producătoare de bunuri şi servicii prestată ca angajat (al unei instituții, al unui patron etc.)" (v. ZINGARELLI 2002 s.v. *subordinato*).

Influența italiană favorizează unele fenomene gramaticale explicabile prin tendințe interne ale limbii române şi/sau prin diverse influențe externe:

- slăbirea flexiunii cazuale, care în exemplul: *pe marginea noii legi a imigrației aprobată de Camera Deputaților* (GR, 2002, nr. 6, p. 3, col. 1) se manifestă prin lipsa acordului în caz al participiului (*aprobată*) cu substantivul feminin determinat (*legi*); substantivele şi adjectivele nu îşi modifică forma în raport cu categoria gramaticală a cazului în italiană (şi în celelalte limbi romanice);
- slăbirea articolului genitival, omis (*din partea guvernelor, publicului şi a societăților,* GR, 2002, nr. 6, p. 12, col. 1, corect *a publicului*) sau redus la forma invariabilă *a* (*în ajutorul comunităților şi a persoanelor nevoiaşe,* ib.; *ideile direcției sau a redacției,* GR, 2002, nr. 6, p. 2, col. 1), poate şi dintr-o deprindere regională; articolul genitival lipseşte din italiană (şi din celelalte limbi romanice);

BDD-V3912 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)

- utilizarea siglelor şi a denumirilor străine mai ales în formă invariabilă, mai rar însoțite de articolul proclitic/enclitic (*Secretarul general al CISL,* GR, 2002, nr. 6, p. 6, col. 1; *responsabil CISL (pentru politica imigrației),* GR, 2002, nr. 6, p. 6, col. 2; *cetățeni UE,* GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 2; *Preşedintele lui Western Union International,* GR, 2002, nr. 6, p. 12, col. 1; *UNICEF-ul a devenit un component, UNICEF este o forță,* GR, 2002, nr. 6, p. 12, col. 2; *în favoarea UNICEF-ului,* GR, nr. 6, p. 12, col. 1; *Ambasadorul Bunăvoinței UNICEF,* GR, 2002, nr. 6, p. 12, col. 2); structura *în favoarea lui UNICEF* (GR, 2002, nr. 6, p. 12) este flagrant neliterară, formația fiind deja adaptată în română la modelul flexionar cu mărci enclitice; procliza articolului hotărât s-ar putea explica şi prin forma de genitiv pe care sigla o are în italiană, *dell'UNICEF,* de asemenea cu articol hotărât proclitic;
- extinderea infinitivului în locul conjunctivului (*un pachet de măsuri pentru a rezolva problemele imigranților,* GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 3, în loc de *care să rezolve*), după model italian (şi general romanic).

Modificarea formei fonetice a unor cuvinte (*a regulariza, resultă, solidarietate* etc.) s-ar putea datora tehnoredactării pe computer, ştiut fiind că unele programe includ corectarea automată conform regulilor ortografiei italiene. Totuşi nu putem exclude ipoteza unei influențe a formelor it. *regolarizzare, risulta, solidarietà,* dată fiind tendința de italienizare a românei vorbite din Italia, ezitarea între variantele corecte şi cele italienizate, în numeroase alte cazuri (*fantezie/fantazie* etc.).

Tot influența italiană credem că explică utilizarea unor termeni rari în română, cu caracter livresc: *ambient* „ambianță, mediu" (de origine franceză, v. DEX 1996), *petent* „petiționar" (latinism împrumutat prin germană, v. DEX 1996) – *(o evaluare corectă a) ambientului (în care minorul va fi găzduit); (limba pe care) petenții (o cunosc mai bine),* GR, 2002, nr. 6, p. 3, col. 3. Având în vedere registrul lingvistic neliterar în care termenii sunt introduşi în articolul respectiv, putem presupune că ei nu au fost cunoscuți de autor, ci au fost preluați direct din it. *ambiente, petente.*

Preferința pentru numele de acțiune cu sufix lexical, în defavoarea infinitivului lung substantival, ignorându-se adesea diferența semantică dintre formații, se explică de asemenea prin modelul italian: *admisia (imigranților)* (GR, 2002, nr. 6, p. 4, col. 1), după it. *ammissione* (ZINGARELLI 2002; rom. *admisie,* termen tehnic ce desemnează anumite procese mecanice, *admitere* „acțiune", v. DEX 1996); *(pe baza unei efective) cunoştințe (a limbii italiene)* (GR, 2002, nr. 6, p. 4, col. 4), după it *conoscenza* (ZINGARELLI 2002; rom.. *cunoştință* „obiect, rezultat al cunoaşterii", *cunoaştere* „acțiune", v. DEX 1996). Infinitivul substantival nume de acțiune are o utilizare mai restrânsă în italiană decât în română[5].

2. Unele tendințe sunt comune românei actuale şi italienei, manifestându-se independent în cele două limbi: de exemplu, extinderea masculinului la numele de ocupații, de funcții sau la substantivele care exprimă un anumit statut juridic – *(soția mea,) cetățean român* (GR, 2002, nr. 6, p. 2, col. 5)[6].

3. Influența engleză, cea mai importantă influență externă din etapa actuală a limbii române[7], are o pondere mult mai mică în varietatea lingvistică pe care o examinăm aici. Cauzele principale credem că sunt nivelul scăzut de instrucție a vorbitorilor (influența engleză având caracter cult) şi ponderea mai mică a acestei influențe în italiană față de cea pe care o are în română. Adesea influența engleză se realizează indirect, prin intermediul limbii italiene; de exemplu, *oportunitate* „ocazie favorabilă" ar putea fi un

BDD-V3912 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)

calc semantic după it. *opportunità* (v. ZINGARELLI 2002); *job* ar putea proveni din it. *job* (englezism atestat în texte de la începutul anilor ’60, v. ZINGARELLI 2002). Unele nume proprii româneşti care conţin anglicisme apar românizate: *Banca Post* (GR, 2002, nr. 6, p. 8), pentru *Banc Post*[8]. Utilizarea unor anglicisme, ca *partnership,* arată că probabil corespondentele româneşti (*parteneriat, partenariat*) nu sunt cunoscute. Oarecum surprinzătoare este preferinţa pentru forma neadaptată *site,* poate sub influenţa presei româneşti; italiana preferă cuvântul mai vechi, de origine latină savantă, *sito,* la care s-a adăugat sensul recent, legat de comunicarea prin Internet (ZINGARELLI 2002).

4. Absenţa contactului permanent cu limba literară, nivelul scăzut de instrucţie explică unele confuzii cum este cea dintre elementele *ex-* şi *extra- – (forţa de muncă provenită din ţările) ex-CE* (GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 2), *(imigranţii) ex-CE* (GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 3), corect *extra-CE* –, greşelile de ortografie (*crează,* GR, 2002, nr. 6, p. 6, col. 2, corect *creează*), anacoluturile (*să specifice data şi locul naşterii, a cetăţeniei şi a rezidenţei,* GR, 2002, nr. 6, p. 2, col. 3, corect *să specifice data şi locul naşterii, cetăţenia şi rezidenţa*), analogia cu substantivele neologice la care mărcile enclitice se ataşează după cratimă (*al doi-lea, vitaminei A şi iod-ului,* GR, 2002, nr. 6, p. 12, col. 2, exemple care ar putea fi totuşi simple erori de tehnoredactare pe computer; corect *al doilea, iodului*).

5. C o n c l u z i i. Analiza de mai sus pune în evidenţă existenţa unor tendinţe generale ale limbii române actuale, pe care le-am putut remarca şi în limbajul presei româneşti apărute recent în Italia: slăbirea flexiunii cazuale, slăbirea articolului genitival, utilizarea siglelor şi a denumirilor străine în formă invariabilă, extinderea masculinului la numele de ocupaţii, de funcţii etc., productivitatea conjugării I cu sufixul *-ez,* extinderea infinitivului în locul conjunctivului. Alte fenomene sunt specifice pentru varietatea lingvistică examinată aici: limitarea dublării clitice, creşterea frecvenţei sufixului de agent
-ist. Unele aspecte ale dinamicii acestei varietăţi implică o anumită slăbire a specificităţii tipologice a limbii române: restrângerea flexiunii cazuale, a flexiunii enclitice, a articolului genitival, extinderea infinitivului – fenomene care apropie româna de tipul flexionar romanic –, limitarea dublării clitice.

Limba presei româneşti publicate recent în Italia se caracterizează printr-o serie de fapte prezente şi în celelalte varietăţi lingvistice româneşti utilizate în medii aloglote[9]: transferul termenilor mai ales administrativ-juridici, tehnico-ştiinţifici, în general neologici, din limba străină majoritară; influenţa acesteia, în grade diferite, asupra tuturor compartimentelor limbii; conservarea unor elemente învechite – de exemplu, *catastifele (Stării Civile)* (GR, 2002, nr. 6, p. 5, col. 2), context nemarcat stilistic – şi/sau regionale (v. supra *le plăteşte câte 210 Euro la săptămână; în ajutorul comunităţilor şi a persoanelor nevoiaşe; ideile direcţiei sau a redacţiei*).

NOTE:

---

[1] Cercetări mai extinse au fost realizate asupra graiurilor româneşti din Ungaria şi din Bulgaria: IANCU 1994; NESTORESCU 1996. V. şi ELR (*alogen, mediu ~*).
[2] De ex., BRÂNCUŞ 1958; HARTULAR 1996.
[3] DIMITRESCU 1997 (şi bibliografia problemei); vezi, de asemenea, o sinteză recentă în ELR (*italiană, influenţă ~; ortografie*).

BDD-V3912 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)

[4] SERIANNI 1997, p. 447. Vezi şi GGIC III, p. 474–500; SCALISE 1994, p. 102, 185, 209, 213, 225.
[5] SERIANNI 1997, p. 334–335; GGIC I, p.336, 344–355.
[6] SERIANNI 1997, p. 85–87.
[7] AVRAM 1997 (şi bibliografia); ELR (*engleză, influenţă* ~).
[8] AVRAM 1997, p. 13.
[9] Vezi bibliografia indicată în notele [1-2].

Abrevieri bibliografice

S u r s ă d e m a t e r i a l:

GR – „Gazeta românească. Ziarul românilor din Italia", Ediţie periodică lunară în limba italiană şi română, Direttore: Gabriele Ratini, [Editore: Stranieri in Italia SRL], Roma, [2001 ş.u., 16 p.] (Redacţia: 00161 Roma, Via G. B. Morgagni, 6; [00182 Roma, Via Taranto, 95]; tel. +39.06.44254884, fax +39.06.44254063, [e-mail: gazeta.romaneasca@libero.it])

L u c r ă r i d e r e f e r i n ţ ă:

AVRAM 1997 – Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală,* în *Conferinţele Academiei Române,*Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997

BRÂNCUŞ 1958 – Gr. Brâncuş, *Despre limba unei gazete româneşti editate peste hotare,* în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani,* Editura Academiei, [Bucureşti], 1958, p. 113–118

DEX 1996 – *Dicţionarul explicativ al limbii române,* ediţia a II-a, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996

DIMITRESCU 1997 – Florica Dimitrescu, *À propos des éléments italiens récents en roumain,* RRL, 1997, nr. 5–6, p. 379–394

ELR – *Enciclopedia limbii române,* coordonator Marius Sala, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001

GGIC – *Grande grammatica italiana di consultazione,* I–III, nuova edizione, a cura di Lorenzo Renzi et al., Il Mulino, [Bologna], 2001

HARTULAR 1996 – Anca Hartular, *Merem la America,* Bucureşti, 1996

IANCU 1994 – Victor Iancu, *Cum vorbesc românii din Ungaria,* Comp.-Press, [f.l.], 1994

NESTORESCU 1996 – Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria. Grai. Folclor. Etnografie,* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996

SCALISE 1994 – Sergio Scalise, *Morfologia,* Il Mulino, [Bologna, 1994]

SERIANNI 1997 – Luca Serianni, *Italiano. Grammatica, sintassi, dubbi,* con la collaborazione di Alberto Castelvecchi, con un glossario di Giuseppe Patota, [Garzanti Editore s.p.a., Milano, 1997]

ZINGARELLI 2002 – Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana,* Zanichelli [Editore s.p.a., Bologna, 2002]

OSSERVAZIONI SULL'USO DEL RUMENO NEI GIORNALI APPARSI DI RECENTE IN ITALIA

Riassunto

L'autrice esamina un certo numero di problemi propri dell'uso del rumeno in situazioni di bilinguismo, in ambiente alloglotto. Il corpus analizzato è stato estrapolato dalla stampa rumena

BDD-V3912 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)

diffusa attualmente in Italia. È stata notata l'esistenza di alcune tendenze generali del rumeno, ma anche la presenza di alcuni fenomeni specifici della varietà linguistica presa in esame, tali da rendere più labile la specificità tipologica del rumeno, a causa dell'avvicinarsi al tipo linguistico romanzo.

BDD-V3912 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:00 UTC)